

L. LOPATA

Současný vývoj civilizace je velmi rychlý — v tomto směru jej nelze srovnávat s žádnou z předcházejících vývojových etap. Hlavní obtíž spojená s analýzou všech změn tkví v tom, že zkoumané jevy jsou v prudkém pohybu a sotva kdy se ustálí. V zemědělství je vývoj poznamenán zvláště výrazným zrychlením dynamiky všech změn, což je dáno skutečností, že v tomto odvětví byly takřka přes noc z úrovně všeobecné zaostalosti vytvořeny podmínky pro všestrannou industrializaci. Na druhé straně je trvalým základním rysem vývoje zemědělství jeho spjatost s přírodními ději, jeho vázanost na přírodní prostředí, kde se zemědělská výroba, svou povahou biologická, uskutečňuje. A tak podle našeho názoru hlavní nesnáze objevující se v procesu industrializace zemědělství pramení jednak z prudkosti vývojových změn, jednak z toho, že industrializační umělé prvky se musí prosazovat v přírodním prostředí, kde možnosti a meze jejich uplatnění jsou v podstatě determinovány přírodními ději (Tauber a kol. 1968).

S ohledem na námi sledovanou problematiku životního rytmu v zemědělském prostředí lze současnou etapu charakterizovat asi tak, že v době, kdy se celá oblast průmyslové výroby začíná připravovat na další historický zvrat, na osvobození pracovního rytmu člověka od chodu stroje, na vytváření podmínek k překonávání negativní stránky působení umělého průmyslového rytmu v životě člověka — v této době bude na naší vesnici teprve probíhat proces širšího pronikání umělého pracovního rytmu do života jejích obyvatel, a to ve specifických podmínkách zemědělského prostředí.

Vycházíme-li z faktu, že hlavním - profilujícím faktorem dalšího rozvoje společnosti se stává rozvoj lidských sil (Richta 1968), a vezmeme-li v úvahu celkové potřeby zemědělské velkovýroby, vidíme, že v zemědělství, nemá-li dojít ke ztrátě kontaktu s vědeckotechnickým pokrokem, vzrůstají nároky na člověka, zejména pokud jde o jeho tvůrčí síly, zvláště rychle (Tauber 1968). Přitom dosavadní způsob života družstevního rolnictva omezující se v mimopracovní době převážně na pouhou obnovu pracovní síly, a to ještě většinou formou odstraňování únavy nečinným odpočinkem (Lopata 1967), je třeba pokládat z hlediska nových a vyšších požadavků za zcela nedostačující. Objektivní potřeba všestranného rozvoje životních sil pracujících v zemědělství (Tauber 1965, 1969) bude v budoucnu silnit a vyvolávat stále větší tlaky na životní rytmus. (Životním rytmem rozumíme v této práci celkové uspořádání časového fondu v životě člověka.) V této souvislosti bude vzrůstat význam zejména jedné ze tří fází životního rytmu, fáze volného času, jejíž všestranné zkvalitňování je předpokladem pro účelné využívání volného času. Při zkvalitňování jde zejména o celistvost (počet a délka celků), umístění (rozložení) v denním a týdenním časovém cyklu, pravidelnost.

Životní rytmus má fázi pracovního, mimopracovního a volného času. V této práci se tedy zabýváme volným časem jako fází životního rytmu, tzn. že nesledujeme volný čas jako životní sféru, do níž se promítá celá řada objektivních a subjektivních faktorů, ovlivňujících především celkový fond a skladbu volného času.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY A VYMEZENÍ POJMŮ

Člověk, jak známo, je přírodní a historická bytost. Přírodní bytostí je a zůstane i nadále z toho prostého důvodu, že příroda tvoří trvalý rámec jeho existence. Avšak přírodní podmínky, které člověka obklopují, se jeho zásluhou mění a postupně stále více dostávají charakter umělého civilizovaného prostředí. Novodobé

lidské snažení pronikající až k samým základům života působí s postupující výrazností na složité vazby mezi člověkem a přírodním prostředím a ve svých důsledcích vede k pronikavému zmiřování závislosti člověka na přírodě. Člověk tak stále dokonaleji ovládá přírodní síly, což také znamená, že i snáze dobývá všech prostředků k zajištění svého života. Na tomto stupni vývoje přestává být obstarávání životních potřeb výlučnou snahou člověka; otevírá se před ním zcela nová možnost — všestranný rozvoj jeho životních sil prostřednictvím uspokojování nerozmanitějších potřeb a zájmů.

Okolnost, že závislost člověka na přírodě se stále zmenšuje, přináší tak řadu pozitivních důsledků pro rozvoj člověka i společnosti. Toto „odpoutání“ od přírody má však své nepřekročitelné hranice. Při sebevětších změnách životních podmínek, celého životního prostředí nelze eliminovat trvalé působení přírodního rámce, v němž se nezávisle na vůli člověka promítají věčné a nezměnitelné děje kosmického původu. Každý pohyb, všechny děje ve vesmíru i na zemi, počínaje pohyby nebeských těles a konce pohyby uvnitř atomu, se vyznačují přirozenou rytmicitou. Výrazem této přirozené rytmicity je pozemská přírodní rytmicita determinovaná rytmicitou vesmírných dějů (zejména pohybem Země a Slunce) a projevující se střídáním ročních období, měsíčních fází, střídáním dne a noci.

Pravidelnost ve střídání vesmírných a pozemských přírodních dějů vede k přirozenému rozdělení času v životě člověka do různě dlouhých stále se střídajících pravidelně opakujících časových údobí — period, a to v rámci přirozených časových cyklů. Nejkratšími z přirozených period jsou údobí dne a noci, které se pravidelně střídají v denním cyklu (24hodinovém). Nejdelšími údobími pozemské přírodní rytmicity jsou období vegetační a období vegetačního klidu naplňující roční cyklus. (Ve skutečnosti je prokázána existence ještě dalších period, např. období vlhkých a suchých let v rámci 11letého cyklu apod.) Týdenní cyklus (svým původem víc umělý než přirozený) je složen z údobí všedních dnů a z údobí svátečních dnů (v našich současných podmínkách sobota a neděle).

V průběhu historického vývoje si člověk na základě společenskoekonomických podmínek vydělil další pomocné umělé časové cykly, jako je pololetní, čtvrtletní, dekádní, u nichž na rozdíl od časových cyklů přirozených postrádáme přirozené členění do aktivních a odpočinkových period. Z toho je také zřejmé, že prostřednictvím základních přirozených časových cyklů (denní a roční cyklus) se přírodní rytmicita odráží do života člověka vlastně pozitivně, zajišťujíc přirozené střídání činnosti a klidu, práce a odpočinku. Tím je také charakterizován přirozený životní rytmus, který se v zemědělství zachoval v hlavních rysech dodnes.

Práce a celý život obyvatel vesnice jsou stále výrazně ovlivňovány rytmicitou přírodních dějů. Umělý rytmus se v zemědělském prostředí prosazuje jen zvolna a v malé míře, a to i přesto, že industrializace našeho zemědělství velmi pokročila. Řada zemědělských prací je mechanizována, začíná se v širokém měřítku uplatňovat komplexní mechanizace a objevují se i automatizační prvky. Přesto přirozený rytmus denní práce a nočního odpočinku je narušován jen výjimečně (noční výmlaty). Rovněž připoutání rolníka ke stroji není ani zdaleka tak silné, aby přivodilo zásadní proměnu pracovního rytmu, jako tomu bylo v průběhu průmyslové revoluce 18. a 19. stol. v městském prostředí. Rolník si zachoval vládu nad strojem a zbyla mu alespoň část jeho dřívější řemeslnosti. Domníváme se, že také v budoucnu, kdy bude s dalším technickým rozvojem umělý rytmus do našeho zemědělství ve stále větší míře pronikat (jak je vidět na příkladu nejvyspělejších zemí s nejvyšším stupněm industrializace, specializace a koncentrace zemědělské výroby), bude jeho závislost na přírodním dění oním faktorem, který mu nedovolí

prosadit se v zemědělství v takové míře a s takovými důsledky jako je tomu v průmyslu.

Čím se vlastně přirozený pracovní a životní rytmus v zemědělství vyznačuje? Odjakživa v něm lze pozorovat působení řady specifických rysů a zvláštností, vyplývajících z přírodní rytmicity a z charakteru přírodního prostředí a projevujících se zejména v nepravidelnostech (kolísání) pracovního rytmu, a to v rámci krátkodobých i dlouhodobých časových cyklů. Kolísání pracovního rytmu se odráží v celkové nevyváženosti (labilitě) životního rytmu pracujících v zemědělství.

Jako jeden z nejvýznamnějších specifických rysů zemědělského prostředí, který je důsledkem působení přírodní rytmicity, lze označit sezónnost zemědělské práce. Zatímco pro průmysl a další odvětví je typická rovnoměrnost nároků na pracovní čas po celý rok, pro zemědělství je charakteristické značné kolísání potřeby práce v průběhu ročního cyklu. Podle Plhy (1966) připadá u nás v celostátním průměru z ročního fondu pracovní doby v zemědělství na měsíc leden 0,427 %, kdežto na srpen 18,359 %. Poměr mezi tímto minimem a maximem je 1 : 43. Navíc jsou v něm skryty velké rozdíly mezi jednotlivými výrobními typy. V kukuřičném a řeparském výrobním typu je tento poměr menší (1 : 18,5 a 1 : 25,7), kdežto v bramborářském a horském výrobním typu mnohonásobně vyšší (1 : 239 a 1 : 242).

Se sezónností souvisí další důležitý činitel — počasí. Okolnost, že nelze předem odhadnout kvalitu počasí pro delší časové období (tzn. hlavně s jakým množstvím slunečního záření a dešťových srážek lze počítat), způsobuje, že se nedá dost dobře předvídat doba zralosti jednotlivých plodin. Přitom sklizeň lze zahájit jen tehdy, dosáhne-li vegetace potřebného stupně zralosti a musí být rovněž skončena dříve, než plodiny přezrají. Z toho je také zřejmé, že v těchto obdobích je třeba v zemědělství pracovat bez ohledu na optimální rytmus práce a odpočinku, a to jak v rámci denního, tak i v rámci týdenního cyklu. Dalším — z našeho hlediska — velmi důležitým rysem počasí je i to, že jeho kvalita rozhoduje často na poslední chvíli o tom, zda lze vůbec pracovat, eventuálně na čem a kde lze pracovat. Tím vznikají značné a hlavně náhlé a nečekané nepravidelnosti pracovního a životního rytmu denního a týdenního cyklu vegetačního období.

Velmi významnou specifickou zvláštností zemědělství je spjatost s prostředím — pevná vazba pracujících ke stanovišti, vyplývající zejména z jejich připoutání k chovu hospodářských zvířat. Negativní dosah této specifické zvláštnosti, která způsobuje roztržitost pracovního a životního rytmu pracujících v zemědělství, je evidentní. Trvalá existence zmíněné zvláštnosti má za následek, že v zemědělství i po vymaření výrobního procesu z měřítek a rytmu individuální práce (soustředění pracujících do výrobních celků — zemědělských družstev) nedochází k úplnému osamostatnění pracovní doby a tím ke striktnímu oddělení fází pracovního a mimopracovního času životního rytmu, jako je tomu v průmyslu. A tak se dodnes setkáváme v zemědělském prostředí s prolínáním práce s ostatními životními aktivitami.

Značný dosah působení všech výše zmíněných specifických zvláštností zemědělského prostředí podmíněných přírodními činiteli způsobuje, že životní rytmus lidí žijících v zemědělském prostředí nedoznal proti minulosti zásadních změn a zůstal v hlavních rysech přirozený.

METODIKA

Předmětem našeho výzkumu bylo celkové uspořádání životního rytmu družstevního rolnictva, zejména fáze volného času, a to se zřetelem na dosah působení specifických rysů zemědělské práce.

Cílem výzkumu má být příspěvek k hlubšímu popsání úlohy a kvality časové dimenze v životě dnešního člověka žijícího v zemědělském prostředí.

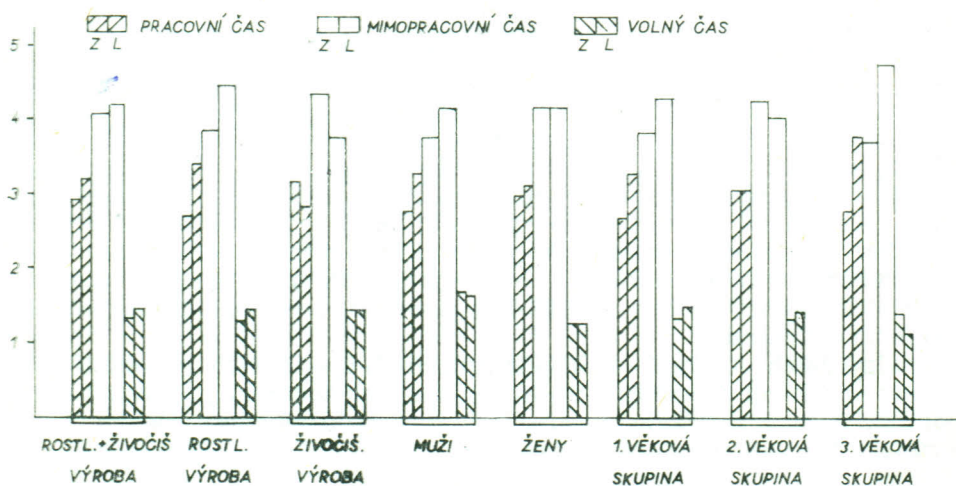
Výzkum životního rytmu družstevního rolnictva byl proveden technikou časového snímku. Přiložený dotazník byl velmi stručný a měl za úkol zachytit data potřebná ke třídění osob. Jednotlivé osoby byly vybrány náhodným výběrem na základě zvoleného kroku podle seznamu pracujících obou skupin.

Zkoumané osoby dostaly za úkol denně zaznamenávat do připraveného formuláře vše, co během dne dělaly. Hlavní podrobnou informaci (kromě příložených stručných pokynů) poskytl každé zkoumané osobě instruktor. Zkoumané osoby vyplňovaly formuláře většinou samostatně, jen v některých případech prováděli záznamy instruktoři na základě výpovědí zkoumaných osob. Tento způsob se dodatečně ukázal výhodný i pro případy, kdy úplnost záznamu byla ohrožena sníženou verbální schopností zkoumaného.

Po prvním zhodnocení získaného materiálu, při němž jsme vyřadili formuláře neodpovídající úplností a hodnověrností všeobecným požadavkům, jsme v zimní etapě výzkumu dostali soubor 300 osob, což představovalo 2100 denních časových snímků, v letní etapě jsme pracovali se souborem 126 osob a s 1008 denních časových snímků.

VÝSLEDKY

Analýza životního rytmu družstevního rolnictva prokázala velmi výraznou roztržistěnost pracovního a mimopracovního času a malé členění volného času. Přitom existují značné rozdíly uvnitř skupiny družstevního rolnictva (obr. 1, 2). Tak pracující v živočišné výrobě mají pracovní i mimopracovní čas více roztržistěný, než pracující v rostlinné výrobě, a ženy více než muži. Volný čas je více členěn — a to je velice důležité — do dlouhých a nejdelších celků u pracujících v rostlinné výrobě (obr. 3—6). Také u mužů ve srovnání se ženami existuje výrazná převaha počtu celků volného času, opět se značně vyšším zastoupením dlouhých a nejdelších celků. Tak docházíme ke zjištění, že členění pracovního, mimopracovního a volného času je u pracujících v rostlinné výrobě a u mužů výrazně výhodnější než u pracujících v živočišné výrobě a u žen.

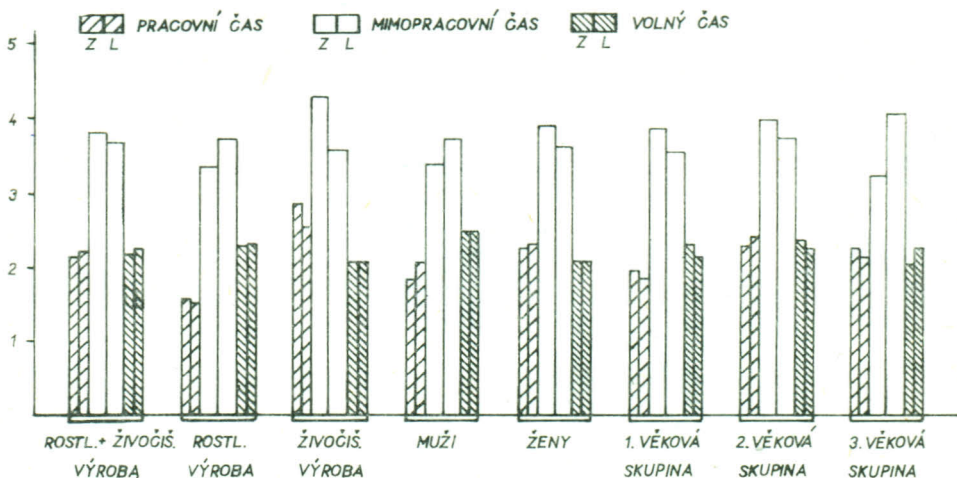

1. Průměrný počet celků pracovního, mimopracovního a volného času u jednoho pracovníka ve všední den zimního a letního období. — Average unit numbers of the working, non-working and leisure time per worker during a weekday of the winter and summer period

Přesto, že v závěru týdenního cyklu jsme zjistili výrazné snížení roztržitosti pracovního času a malé snížení roztržitosti mimopracovního času, zůstává skutečností, že i v neděli existuje v zemědělství značná roztržitost pracovního i mimopracovního času (obr. 2). Je to zřejmě důsledek práce v osobním doplňkovém hospodářství, především připoutání člověka k chovu hospodářských zvířat. Uplatňuje se tu tedy výrazně jeden ze specifických rysů práce v zemědělství, jímž je spjatost s místním prostředím, pevná vazba ke stanovišti.

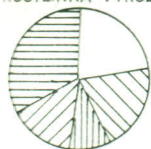
Největší roztržitost pracovního a mimopracovního času byla ve dnech odpočinku zjištěna opět u pracujících v živočišné výrobě a u žen. Rovněž členění volného času (obr. 3—6) se v těchto dnech zvětšuje (zejména u pracujících v rostlinné výrobě) a současně dochází ke značnému zvýšení podílů dlouhých a nejdelších celků volného času, přičemž zvýšení u nejdelších celků je dvojnásobné. To se projevuje zejména u pracujících v živočišné výrobě v zimním období, čímž se u této, jinak nejvíce postižené skupiny, využitelnost volného času v tomto období značně zlepšuje. U mužů a žen se situace ve dnech odpočinku mění k lepšímu obdobným způsobem. Uspořádání fáze volného času životního rytmu žen se rovněž v zimním období značně lepší. Na druhé straně nelze přehlédnout, že i v zimním období je fáze volného času životního rytmu jak u pracujících v živočišné výrobě, tak u žen znehodnocována značným zastoupením (třetinovým) krátkých a nejkratších celků volného času.

Rozložení volného času v průběhu všedního dne je charakterizováno jednak velkou koncentrací volného času do večerních hodin, a to s výraznou převahou volného času u pracujících v rostlinné výrobě, jednak značně menším soustředěním volného času v odpoledních hodinách, a to se značnou převahou volného času u pracujících v živočišné výrobě. Rovněž u mužů ve srovnání se ženami převládá vesměs velmi výrazně volný čas v celém průběhu dne, s výjimkou odpoledních hodin letního období, kdy byl zjištěn ve větším měřítku u žen. V neděli se odpo-

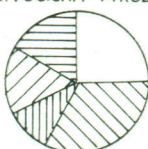

2. Průměrný počet celků pracovního, mimopracovního a volného času u jednoho pracovníka v neděli zimního a letního období. — Average unit numbers of the working, nonworking and leisure time per worker during a Sunday of the winter and summer period

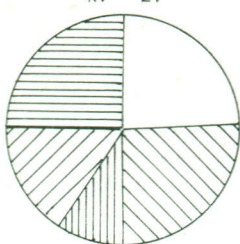
ROSTLINNÁ VÝROBA

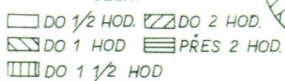
ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

RV + ŽV

CELKY:

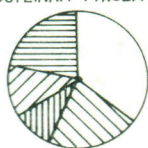

MUŽI

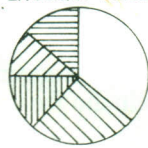
ŽENY

4. Členění volného času podle délek celků ve všední den letního období. — Specification of leisure time according to unit length, during a weekday of the summer period

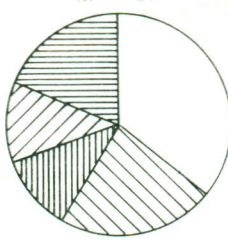
ROSTLINNÁ VÝROBA

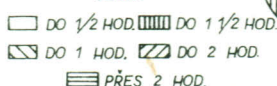
ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

RV + ŽV

CELKY:

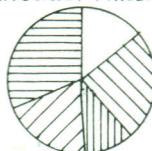
MUŽI

ŽENY

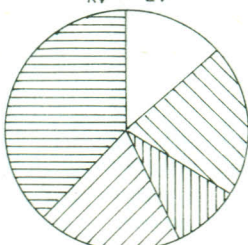
ROSTLINNÁ VÝROBA

ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

RV + ŽV

MUŽI

ŽENY

5. Členění volného času podle délek celků v zimním období v neděli. — Specification of leisure time according to unit length, during a Sunday of the winter period

lední a večerní bloky volného času u pracujících v živočišné výrobě svými vrcholy zhruba vyrovnávají, v rostlinné výrobě je odpolední blok dokonce značně vyšší (zejména v letním období) než večerní. U mužů byl zaznamenán poměrně jednolitý (v zimě dokonce celodenní) blok volného času s vrcholem v odpoledních hodinách. U žen jsou opět zřetelné dva bloky volného času v průběhu dne — odpolední a večerní.

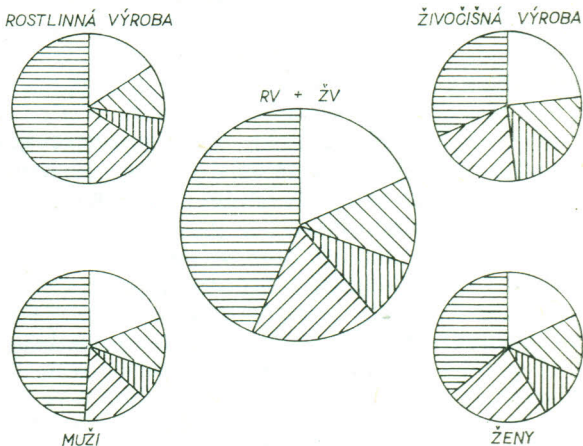
V rozložení volného času družstevního rolnictva (obr. 7) lze s velkou pravidelností sledovat výraznou níži mezi dvěma denními bloky volného času. Nejzřetelněji to lze pozorovat ve všední den, a to u všech skupin. V neděli se tato níže výrazněji uplatňuje jen u pracujících v živočišné výrobě a u žen. Domníváme se, že kromě časových nároků na domácí práce tu hraje důležitou úlohu opět specifický rys zemědělské práce — spjatost s místním prostředím, vazba ke stanovišti.

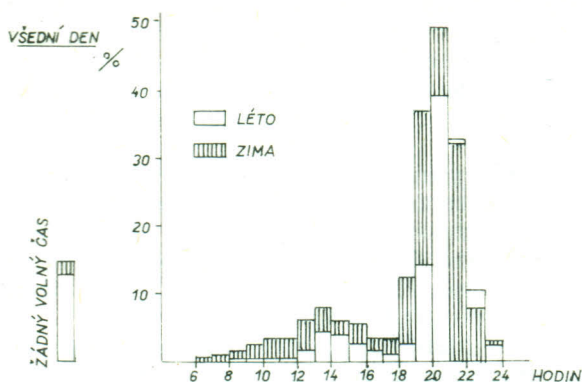
Tento rys, pramenící z připoutání zemědělských pracovníků k chovu hospodářských zvířat a k osobnímu doplňkovému hospodářství, hluboce — prostřednictvím výrazné roztržitosti pracovního a mimopracovního času — zasahuje do životního rytmu družstevního rolnictva,

Náš výzkum si však kladl za úkol studovat hlouběji i další rys zemědělské práce, kterým je sezónnost, a zjistit míru jejího působení na životní rytmus družstevního rolnictva. Pokud jde o členění pracovního a mimopracovního času, ukázalo se, že vliv sezónnosti je tu malý. Ve větší míře lze určité změny pozorovat jen u obou sledovaných profesí, přičemž u pracujících v živočišné výrobě je členění pracovního a mimopracovního času ovlivňováno sezónností mnohem výrazněji než u pracujících v rostlinné výrobě. V zimním období klesá roztržitost pracovního a mimopracovního času u pracujících v rostlinné výrobě, kdežto naopak u pracujících v živočišné výrobě se roztržitost těchto dvou fází životního rytmu zvyšuje, zejména pokud jde o mimopracovní čas.

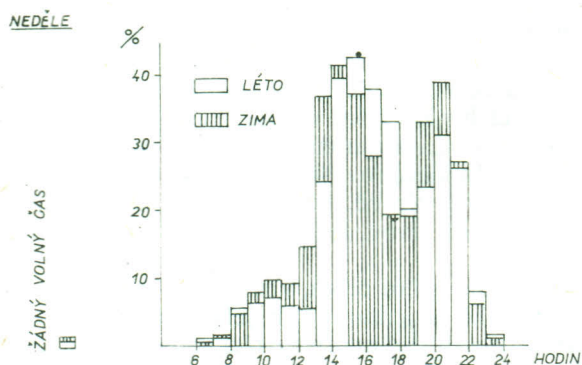
Pokud jde o členění volného času podle počtu celků, vliv sezónnosti se u družstevního rolnictva jako celku stejně jako u jednotlivých jeho skupin prakticky neuplatňuje vůbec (obr. 1, 2). Značný dosah sezónnosti ve fázi volného času životního rytmu však lze sledovat na členění volného času podle délek celků (obr. 3—6). V letním období lze pozorovat velmi výrazný vzestup nejkratších celků volného času spolu s malým úbytkem celků nejdelších, což např. značně znehodnocuje jinak celkem výhodné uspořádání volného času mužů.

6. Členění volného času podle délek celků v letním období v neděli. — Specification of leisure time according to unit length, during a Sunday of the summer period

7. Rozložení volného času družstevního rolnictva v průběhu dne zimního a letního období (v % osob). — Specification of leisure time of the cooperative farmer, in the course of one day of the winter and summer period (in per cents of persons)

Pokud jde o rozložení volného času družstevního rolnictva v průběhu dne, zjišťujeme vcelku podobný průběh v zimním i letním období (obr. 7), přičemž v zimním období volný čas značně převažuje. V letním období jsme zjistili malou převahu volného času v pozdních večerních hodinách, v neděli však dochází ke značné převaze i v odpoledních hodinách, zejména u pracujících v rostlinné výrobě a u žen. Rozložení volného času v průběhu týdne je poznamenáno sezónností jen málo. Podstatnější sezónní výkyvy lze pozorovat jednak na konci periody všedních dnů (pátek), kdy v zimním období značně vzrůstá večerní blok volného času, jednak v neděli, kdy sezónnost ovlivňuje značně zvláště večerní blok volného času v neprospěch letního období (zejména u pracujících v rostlinné výrobě a u žen). V neděli byla zjištěna ještě další výrazná odchylka v rozložení volného času, a to u mužů, u nichž dochází v letním období k odbourání celého velkého dopoledního bloku volného času. Na tomto příkladu můžeme dobře sledovat, jak i v neděli — kdy by člověk měl být (a v městském prostředí skutečně bývá) jediným nebo alespoň nejdůležitějším tvůrcem volného času — negativně ovlivňuje životní rytmus družstevního rolnictva námi sledovaný specifický rys zemědělské práce.

Chceme-li shrnout dosah sezónnosti na fázi volného času životního rytmu družstevního rolnictva, musíme konstatovat, že její negativní působení tkví zejména ve zkracování délek volného času a ve zmenšování výšky i rozlohy večerního bloku volného času v letním období. Na druhé straně určitým kladem je rozšiřování volného času v odpoledních hodinách neděle v tomto období.

Vcelku lze říci, že náš výzkum životního rytmu družstevního rolnictva prokázal jak výraznou roztržitost jeho pracovní a mimopracovní fáze, tak i jejich nevyváženost, nevyrovnanost, neustálenost a sezónní kolísání. Ukázal rovněž, jak nevyrovnanost a labilita obou zmíněných fází životního rytmu nepříznivě poznamenává fázi volného času, co do jejího členění i rozložení v průběhu dne, týdne, roku. Potvrdil však i existenci četných rozdílů mezi jednotlivými skupinami uvnitř družstevního rolnictva. V tomto směru zjistil nejvýhodnější životní rytmus u mužů pracujících v rostlinné výrobě a nejhorší u žen pracujících v živočišné výrobě. Přesvědčil nás o tom, že životní rytmus družstevního rolnictva je v prvé řadě ovlivňován jejich spjatostí s prostředím, pevnou vazbou ke stanovišti. Upozornil na to, že vliv sezónnosti na životní rytmus družstevního rolnictva není ve skutečnosti tak velký, jak jsme se sami původně domnívali. V této souvislosti však potvrdil, že celkově výhodnější uspořádání všech tří fází životního rytmu je soustředěno do období vegetačního klidu. Příčinu všech nepravidelností životního rytmu v tomto období je třeba právě hledat ve spjatosti pracujících v zemědělství s prostředím, v jejich svázanosti se stanovištěm. Tento rys práce v zemědělství se v zimním období zvláště výrazně projevuje v životním rytmu pracujících v živočišné výrobě a u žen, u nichž jeho působení, spolu s velkými časovými nároky na vedení domácnosti, doslova ničí a odbourává volný čas, zejména v pozdních odpoledních a večerních hodinách.

Docházíme k závěrečnému zjištění, vyplývajícímu z výsledků našeho výzkumu, totiž, že v zemědělství dosud nedošlo k vyhranění pracovní fáze životního rytmu člověka, takže pracovní, mimopracovní a volný čas nejsou dostatečně od sebe odděleny. Roztržitý pracovní čas nutně vede k tvorbě mimopracovního času na úkor volného času, takže charakteristickým rysem životního rytmu pracujících v zemědělství je prolínání jeho pracovní a mimopracovní fáze. Volný čas pak bývá stlačen v převážné míře do večerních hodin, což je s ohledem na fyzicky velmi namáhavou práci v zemědělství velkou překážkou aktivního způsobu jeho využívání. Pokud je volný čas k dispozici přes den, pak téměř vždy jen v krátkých a nejkratších — těžko využitelných celcích. Využitelnost volného času je dále pravděpodobně ztěžována značnou variabilitou životního rytmu jednotlivce, který pod tlakem měnící se situace je nucen měnit i svůj program ze dne na den, často i z hodiny na hodinu (počasí *). To však znamená, že volný čas si jednotlivec nemůže plánovat, což ve svých důsledcích vede k promarnění volného času — k mrhání touto největší hodnotou dneška.

Výrazné znehodnocování volného času jako životní sféry (Lopata 1967) i jako fáze životního rytmu má své kořeny v tom, že v zemědělském prostředí nemůže být práce plně vymezována podle vůle člověka (jak k tomu dochází ve společnostech industriální a postindustriální), nýbrž podle přírody — v závislosti na přírodních dějích.

Životní rytmus družstevního rolnictva však nedozná zásadních změn ani v budoucnu. Jeho hlavním regulátorem zůstane i nadále přírodní rytmicita a spjatost člověka s prostředím, daná zejména pevnou vazbou ke stanovišti. Proto prvním a základním rysem životního rytmu v zemědělském prostředí zůstane přirozenost v pravém slova smyslu, jeho poplatnost fatální přírodě. V rámci této přirozenosti zůstane rytmicita přírodních dějů — determinovaná velkými kosmickými rytmy a projevující se zejména ve střídání ročních období, dne a noci — trvale a nezměnitelně základním faktorem působícím na životní rytmus člověka v zemědělském prostředí.

* Tyto „jemnosti“ náš výzkum nepostihl.

Literatura

- BRHLOVIČ A., 1963, Rozdílný charakter práce v zemědělství a v průmyslu z hlediska společenského postavení pracujících. Zem. ekon. 9, 7 : 411–420.
- BRUTHANS J., 1962, Sezónnost potřeby práce a celoroční využití pracovníků v zemědělství. Praha.
- ČERNÍN R., 1964, O pracovní účasti družstevní rodiny ve společném a osobním doplňkovém hospodářství. Zem. ekon. 10, 3 : 217–230.
- DISMAN M., 1961, Návrh metodiky průzkumu volného času družstevních rolníků. Osvětový ústav, Praha.
- FIBICH J., 1963, K otázce zkoumání času v životě pracujících. Filos. čas. 9, 4 : 617–628.
- KADLEC J., 1960, K otázce pracovní doby v živočišné výrobě. Zem. ekon. 6, 9–10 : 797–802.
- KOLÁČEK F., 1968, Pracovní doba a volný čas. Kand. dis. Praha.
- LOPATA L., 1967, Časový rozpočet družstevního rolnictva ve vztahu k tělesné výchově. Kand. dis., Praha.
- PLHA J., 1966, Problémy vynakládání práce v zemědělství. Kand. dis., Praha.
- RICHTA R., 1968, Vědeckotechnická revoluce a alternativy moderní civilizace. Sociol. čas. 4, 5 : 523–539.
- ŠIMON B., 1965, Historický vývoj a optimální meze pracovní doby. Kand. dis., Praha.
- TAUBER J., 1965, Vývojové změny v zemědělství a perspektivy čs. vesnice z hlediska sociologie. Sb. ÚVTI-Sociol. a hist. zeměd. 1, 1 : 75–83.
- , 1965, Nový pohled na vyrovnání vesnice s městem. Sb. ÚVTI-Sociol. a hist. zeměd. 1, 2 : 45–50.
- , 1969, Zemědělec a vědeckotechnický pokrok. Sb. ÚVTI-Sociol. a hist. zeměd. 5 : 155–162.
- TAUBER J. a kol., 1968, Sociologie zemědělství a venkova. Praha.

Došlo dne 8. 12. 1970

Životní rytmus družstevního rolnictva

V zemědělství lze odjakživa pozorovat působení specifických rysů a zvláštností zemědělské práce, vyplývající z přírodního rytmu a charakteru přírodního prostředí. Jedním z nejvýznamnějších specifických rysů práce v zemědělském prostředí je sezónnost. Velmi významnou specifickou zvláštností zemědělství je i pevná vazba pracujících ke stanovišti, vyplývající zejména z jejich připoutání k chovu hospodářských zvířat. To vše se nutně projevuje v nepravidelnostech pracovního a životního rytmu obyvatel vesnice v rámci krátkodobých i dlouhodobých časových cyklů.

Vlastní výzkum byl zaměřen na studium celkového uspořádání životního rytmu družstevního rolnictva, zejména volného času, a to se zřetel na dosah působení specifických rysů a zvláštností práce v zemědělském prostředí. Výzkum byl uskutečněn v obcích pěti okresů Středočeského kraje, a to technikou časového snímku. Náhodným výběrem bylo zkoumáno 426 osob (3108 časových snímků).

Výzkum životního rytmu družstevního rolnictva prokázal jak výraznou roztržitost jeho pracovní i mimopracovní fáze, tak i jejich nevyváženost, nevyrovnanost, neustálenost a sezónní kolísání. Ukázal, jak tato okolnost nepříznivě poznamenává fázi volného času životního rytmu družstevního rolnictva.

Ритм жизни кооперативного крестьянства

В сельском хозяйстве с непамятных времен можно наблюдать специфические черты и особенности с/х труда, вытекающие из природного ритма и характера естественной среды, важнейшей из которых является сезонность. Значительной специфической особенностью сельского хозяйства является и прочная связь трудящихся с местом их работы, вытекающая, главным образом, из их связи с разведением с/х животных. Все это, конечно, проявляется в неравномерности трудового и бытового ритма сельского населения в рамках краткосрочных и долговременных циклов времени.

Исследовательские работы были направлены на изучение общего упорядочения бытового ритма кооперативного крестьянства, особенно свободного времени, с учетом радиуса действия специфических черт и особенностей труда в с/х среде. Исследовательские работы производились в селах 5 районов Центральночешской области при помощи съемки рабочего времени. По методу случайного выбора опрошено 426 человек (3108 съемок времени).

Исследование бытового ритма кооперативного крестьянства выявило как отчетливую разобщенность его трудовых и нетрудовых фаз, так и их невыправленность, неуравновешенность, непостоянность и сезонность, а также неблагоприятное влияние этого обстоятельства на фазу свободного времени.

The Life Rhythm of the Cooperative Farmer

In agriculture it has always been possible to observe the specific features and peculiarities of agricultural work, stemming from the rhythm and character of the natural environment. One of the most significant features of the agricultural environment is the specificity of work itself, depending on the season of the year. A very important feature of agriculture is also the firm bond of the workers with the locality, which is particularly strongly based upon the linkage with raising farm animals. All this naturally results in irregularities of the working and living rhythm of the village inhabitants, within short-term and long-term cycles.

Research work proper concentrated on the study of the general arrangement of the life rhythm of the cooperative farmer, especially his leisure time, with a view to the effects of the specific traits and peculiarities on the agricultural environment. Research was conducted in the villages of five districts in the central Bohemian region, by means of period exposures. By random selection, we investigated 426 persons making 3,108 of these period exposures.

Research into the life rhythm of the cooperative farmer showed a significant scattering of his working and non-working time, as well as the imbalance, instability, inequality and deviations according to the season of the year. It also showed that this feature is adversely affecting the period of leisure time in the life rhythm of the cooperative farmer.

Adresa autora:

Ladislav Lopata, CSc., Vysoká škola zemědělská, katedra tělesné výchovy, Praha-Suchdol
